

УДК 001+519.25

Ю.В. ДІДЕНКО, М.В. ЯЗВИНСЬКА

Видавничий дім «Академперіодика» Національної академії наук України
Група науково-методичного забезпечення видавничої діяльності НАН України
вул. Терещенківська, 4, Київ, 01114, Україна

ДИНАМІКА ВІДОБРАЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЧНОЇ ПЕРІОДИКИ В ЕЛЕКТРОННОМУ ПРОСТОРИ

У статті викладено результати моніторингу представлення журналів НАН України в електронному просторі в 2011–2012 рр. Проаналізовано загальнодоступні ресурси: сайти Президії НАН України, Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, науково-дослідних інститутів НАН України, власні сторінки журналів та сайти закордонних видавництв.

Ключові слова: журнали НАН України, моніторинг, електронний простір.

ВСТУП

Колишня система здобування наукової інформації з домінуючою роллю друкованих наукових видань нині зазнала серйозних змін. Інтернет сьогодні повноправно увійшов у життя людей. Кожний третій українець користується Інтернетом щодня — такі дані дослідження компанії «InMind», проведеного в лютому—березні 2012 р. Уже неможливо уявити ділові переговори без електронної пошти, особисте спілкування без ICQ або Skype, знаходження інформації без пошукових служб, новини без RSS тощо. Все це стало звичним елементом повсякденності, запитаним і обов'язковим.

Інформаційні технології широко використовують в організації й підтримці фундаментальних і прикладних досліджень у різних галузях науки. Роль електронних ресурсів помітно посилюється. Вони, з одного боку, розширюють сферу використання традиційного фонду науково-технічної інфор-

мації (книги, журнали, препринти, бюлетені), а з іншого доповнюють її за змістом та якістю.

Ефективні наукові дослідження немислимі без інформаційного забезпечення. Це передбачає вільний доступ фахівців до наукової інформації, передусім до провідних українських і зарубіжних наукових журналів та баз даних, що сприяє підтриманню високого творчого потенціалу вчених, ознайомленню з новими ідеями й тенденціями у світовій науці, розвитку взаємовигідної міжнародної співпраці. Мірилом ефективності діяльності установи і конкретного науковця стає їх присутність в електронному просторі.

Накопичений досвід зі створення електронних колекцій видань, розвиток світових електронних ресурсів, інтеграційні процеси в освіті й науці поставили на часі питання представлення електронних журналів у системі інформаційних ресурсів бібліотек, проведення аналізу проектів наукових видань в інтернет-просторі та перспектив їхнього розвитку. Враховуючи світові тенденції і розвиток інформаційних технологій, наукові пері-

одичні видання України вже почали впроваджувати електронну форму випуску, що дає можливість оперативнішого представлення результатів наукових досліджень та заощадження коштів на поліграфічні послуги.

Проте повному переходу на електронну форму випуску перешкоджає відсутність нормативно-правової бази регулювання діяльності електронних засобів масової інформації, що також порушує цілісність державної інформаційної політики. На сьогодні випуск періодичних видань в Україні регламентується Законом України «Про друковані засоби масової інформації в Україні», постановою Кабінету Міністрів України від 17.11.97 № 1287 «Про державну реєстрацію друкованих засобів масової інформації, інформаційних агентств та розміри реєстраційних зборів», іншими нормативно-правовими актами. Відповідно до чинного законодавства обов'язковій реєстрації підлягають лише друковані періодичні видання, тобто ті, що виходять у традиційній паперовій формі. Реєстрацію сучасніших, електронних, форм видань в Україні не здійснюють. Електронні засоби масової інформації не одержують свідоцтв про державну реєстрацію, тому перебувають поза легітимною сферою у видавничій справі, що унеможлиблює, зокрема, включення їх до вітчизняних і закордонних передплатних каталогів.

Першу спробу централізованого розміщення електронних версій друкованої періодики в інтернет-просторі було здійснено Національною бібліотекою України імені В.І. Вернадського (НБУВ), яка з 1998 р. формує картотеку статей багатьох українських періодичних видань, серед яких і більшість журналів НАН України.

За результатами попереднього огляду нами встановлено, що в 2008 р. 6 журналів (7,2% загальної кількості журналів НАН України) взагалі не було представлено в електронному вигляді в мережі Інтернет: «Світогляд», «Економіка та право», «Мовознавство», «Українська мова», «Геологія і корисні копалини Світового океану», «Проблеми машиностроєння». Ще 2 видання

(2,4%) мали лише візитну картку: «Керуючі системи та машини», «Біотехнологія». Переважна більшість видань — 75 найменувань (90,4%) розміщували на власних сторінках на сайті НБУВ картотеки статей за роками і зміст номерів, 72 видання (86,7%) подавали анотації статей, 5 журналів (6%) наводили повнотекстові версії статей. Багато установ-видавців журналів намагалися розширити представлення своїх видань в електронній мережі. Тут слід особливо відзначити журнал «Біополімери і клітина», картотека статей якого була представлена з 1985 р., та «Гидробиологический журнал» — з 1976 р.

На сьогодні Національна академія наук України є співзасновником 87 наукових журналів, 1 науково-популярного журналу «Світогляд» та Українського реферативного журналу «Джерело» в 4 серіях: 1 — «Природничі науки»; 2 — «Техніка. Промисловість. Сільське господарство»; 3 — «Соціальні та гуманітарні науки. Мистецтво»; 4 — «Медицина. Медичні науки».

Усвідомлюючи необхідність представлення у світовому інформаційному просторі власних публікацій, установи-видавці намагаються подавати на своїх сайтах електронну версію власного періодичного видання.

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Координація представлення результатів наукової діяльності НАН України на сучасному рівні в електронному просторі потребує тривалого, постійного, систематизованого вивчення. Початковий етап таких досліджень — ознайомлення з наявним вітчизняним і світовим досвідом представлення видавничої продукції, передовсім наукової, детальний аналіз стану розміщення в електронному середовищі видавничої продукції НАН України.

З метою поглибленого вивчення та вирішення нагальних питань видавничої діяльності НАН України 2005 року у Видавничому домі «Академперіодика» НАН України як базовій організації Науково-видавничої ради НАН України було створено групу науково-методичного забезпечення видавничої

Результати моніторингу представлення журналів НАН України в мережі Інтернет

Сайт	Етап моніторингу	Кількість представлених журналів	Журнали, представлені візиткою	Журнали з наявним архівом	Неактивні журнали (сторінки)	Журнали з оновленою інформацією	Журнали з поточною інформацією
НБУВ	I	86	16	67	8	—	4
	II	87	15	67	8	22	7
	III	87	14	73	8	20	4
Інститут	I	47	9	36	1	—	9
	II	50	11	37	4	16	16
	III	51	8	37	—	17	14
Журнал	I	30	—	30	2	—	27
	II	31	—	31	2	6	26
	III	31	—	31	1	29	27

діяльності НАН України (постанова Президії НАН України від 26.10.05 № 222), яка, зокрема, має здійснювати моніторинг періодичних видань НАН України й аналізувати стан правової бази наукового видання. Група розробляє концепцію і структуру, забезпечує наповнення порталу «Наукові публікації та видавничі діяльність НАН України» на сайті НАН України; у тому числі — створення повного тримовного каталогу візитних карток періодичних видань та установ НАН України з посиланнями на власні ресурси цих видань, установи, що видають їх і/або розповсюджують.

Силами групи здійснено моніторинг представлення в електронному просторі періодичних видань НАН України, порівняльний аналіз засобів і макетних рішень, вивчення наявного світового досвіду, розроблення уніфікованих проектних рішень представлення в електронному середовищі періодичних видань НАН України. Для проведення зазначеного моніторингу було використано першоджерела, в яких можна знайти інформацію про видання, а саме: сайти журналів, НБУВ, інститутів, іноземних видавництв, що перевидають журнали англійською мовою. Аналіз і узагальнення відомостей щодо представлення журналів НАН України в мережі Інтернет дав змогу виділити чотири основні способи подання інформації: 1 — візитна сторінка, 2 — картотека публікацій за рока-

ми, 3 — повні тексти статей, 4 — англійські версії періодичних академічних видань, які продукують і розміщують в Інтернеті закордонні видавці з метою продажу електронних публікацій.

РЕЗУЛЬТАТИ Й ОБГОВОРЕННЯ

Аналіз можливості зручного доступу до електронних версій періодичних видань було проведено для 87 журналів НАН України у три етапи: I — червень 2011 р., II — жовтень 2011 р., III — травень 2012 р.

1. Журнали, інформація про які є на сайті інституту-видавця:

- I етап — 47 видань (54%); 9 видань мали лише зображення обкладинки або тільки згадку про журнал, 9 видань мали поточну інформацію (тобто актуалізовану, яка свідчить про постійне систематичне наповнення ресурсу);

- II етап — 50 видань (58%); за півроку (час, що минув з моменту проведення I етапу моніторингу) 23 видання не внесли на свої ресурси жодних змін, 4 видання мали неактивні сторінки, про 2 журнали інформації взагалі не було;

- III етап — 51 видання (59%); з'явилася інформація про «Фізіологічний журнал», сторінка видання «Народознавчі зошити» перебувала на стадії розроблення, 14 видань мали щорічну інформацію.

2. Журнали, що мають власну інтернет-сторінку:

- I етап — 30 видань (35%); з них 20 на всіх етапах моніторингу мають сторінку на ресурсах закордонних видавців, які здійснюють переклад і перевидання української наукової періодики англійською, 27 видань мали поточну інформацію;

- II етап — 31 видання (36%); 26 видань мали поточну інформацію, 7 видань — інформацію про останні номери;

- III етап — 31 видання (36%); 27 видань мали цьогорічну інформацію.

3. Журнали, представлені на сайті НБУВ (усі видання мали власні сторінки):

- I етап — 8 видань мали неактивні сторінки, 16 видань — лише візитки, 4 видання мали поточну інформацію;

- II етап — 8 видань мали неактивні сторінки, 15 видань — лише візитки, 7 видань мали поточну інформацію, 22 журнали внесли певні зміни на свої сторінки;

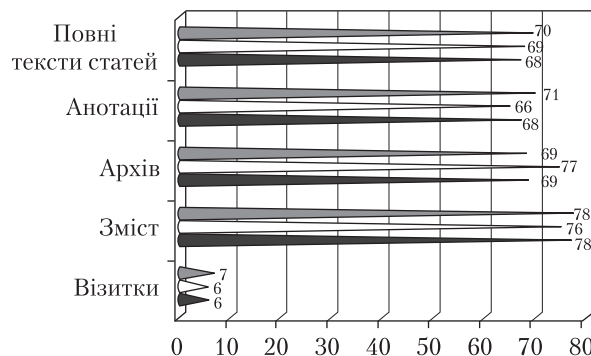
- III етап — 8 видань мали неактивні сторінки, 14 видань — лише візитки, 7 видань мали цьогорічну інформацію, 20 видань внесли деякі зміни на свої сторінки.

У таблиці подано результати моніторингу та динаміку стану представлення журналів НАН України на сайтах різних установ.

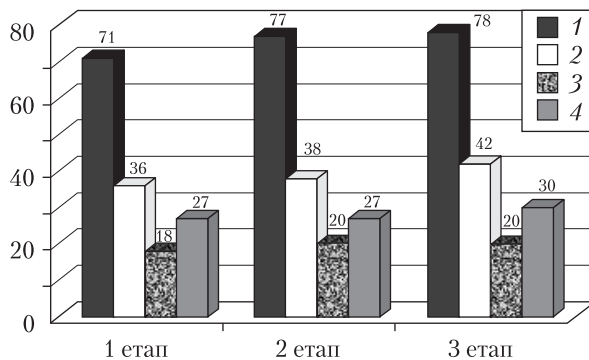
На рис. 1 наведено графік з кількістю обов'язкових складових представлення електронної копії журналів НАН України на різних ресурсах (інформацію взято з сайтів, де найповніше представлено журнал, — власний сайт, НБУВ, сайти інституту-видавця чи закордонного перевидавця).

Діаграма (рис. 2) ілюструє кількість журналів НАН України, представлених на різних ресурсах за весь період моніторингу. Зазначимо, що найповніше журнали НАН України на різних сайтах було представлено на III етапі моніторингу, найбільшу кількість журналів відображено на сайті НБУВ.

На сайті НБУВ наявні всі 87 журналів НАН України, що пов'язано, вочевидь, зі спільним наказом Вищої атестаційної комісії (ВАК) України та НАН України про обов'язкове представлення електронних копій фахових видань до НБУВ, прийнятим у 2008 р. Разом з тим, поточна інформація на

Рис. 1. Кількість основних елементів представлення в Інтернеті журналів НАН України на трьох етапах моніторингу; етапи позначено: I — темним кольором; II — світлим; III — сірим

Рис. 2. Кількість журналів НАН України, представлених на різних ресурсах на трьох етапах моніторингу; сайти: 1 — НБУВ; 2 — інституту-видавця; 3 — закордонного видавця; 4 — власний сайт журналу

цьому сайті оновлюється лише для 4 журналів, оскільки на вимогу Науково-видавничої ради НАН України для реалізації вищезгаданого наказу передбачено обов'язкове укладання договору між видавцем і НБУВ з визначенням терміну затримки представлення у відкритому доступі інтернет-версії періодичного видання від півроку до двох років від дати надання цієї версії до НБУВ. Упродовж року (червень 2011 — травень 2012 р.) близько 20 видань доповнили інформацію на сайті.

Кожний етап моніторингу фіксує, що на сайтах інститутів наявна інформація близько половини видань, протягом року кількість журналів, що розмістили на сайті установи-видавця поточну інформацію, збільшилась.

Найдинамічніше оновлюється інформація на сайтах журналів. З одного боку, це пов'язано з тим, що до цього розділу потрапили сайти закордонних видавництв, де інформація оновлюється постійно та у визначені терміни, але доступ до повних текстів статей платний, а з іншого — з тим, що серед 87 журналів НАН України є близько 10 видань, які самотужки забезпечують розміщення видання в електронному просторі — «Semiconductor Physics, Quantum Electronics & Optoelectronics», «Автоматическая сварка» («The Paton Welding Journal»), «Современная электрометаллургия» («Advances in Electrometallurgy»), «Термоелектрика» («Journal of Thermoelectricity»), «Український фізичний журнал» («Ukrainian Journal of Physics»), «Functional Materials», «Biopolymers and Cell», «Experimental Oncology», «Проблеми криобіології» («Problems of Cryobiology»).

ВИСНОВКИ

Проведено моніторинг стану представлення в електронному просторі періодичних видань НАН України на трьох етапах: у червні й жовтні 2011 р. та у травні 2012 р. Проаналізовано загальнодоступні ресурси: сайти Президії НАН України, Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, інститутів НАН України, закордонних видавництв і власні сайти журналів.

Аналіз зручності доступу до електронних версій періодичних видань показав, що на сьогодні серед 87 журналів НАН України свою особисту інтернет-сторінку має 31 видання, однак у 20 з них — це сторінка на ресурсах закордонних видавців, які здійснюють переклад і перевидання української наукової періодики англійською мовою. На власних сторінках видання розміщують переважно інформацію щодо тематики журналу і складу редколегії й архів номерів, зміст, анотації (українською, російською та англійською мовами). Повні тексти статей наявні не в усіх журналах. На сайті закордонних видавців подається повна інформація щодо архіву номерів, змісту й анотацій статей (виключно англійською), повні тексти статей

платні. Слід зазначити, що наявність саме власної сторінки спонукає видання відповідальніше ставитися до поданої інформації. Як приклад — 27 (!) таких видань мають щорічну інформацію, на відміну від тих, що представлені на сторінках інститутів або НБУВ.

На сайті інституту-видавця має сторінки 51 видання. Для 8 з них наведено лише зображення журналу або згадку про нього, інформацію щодо тематики і редколегії видання. Архів номерів, зміст, анотації й повні тексти статей є в небагатьох виданнях, поточна інформація наявна лише в 14 журналів. Повнотекстові статті представлено в 17 виданнях.

На сайті НБУВ мають сторінку всі видання, але сторінки 8 видань неактивні, 14 — лише візитки, 16 журналів подали лише картотеку статей, а на діючих сторінках інформація представлена по-різному — є зміст, анотації, реферати статей чи їх повні тексти в основному за попередні або тільки за деякі роки. У 4 видань наявна поточна інформація. Рішення про розміщення повних текстів статей — питання редколегії, однак зміст і анотації, на наш погляд, слід оновлювати постійно, відповідно до випуску нових номерів журналів.

20 академічних журналів перевидають закордонні видавничі компанії — Springer, Begell House, Pleiades Publishing, Kluwer, Elsevier та інші. Згідно з договором із видавцем, редакції повинні виконувати досить складні технічні умови та чітко дотримуватися термінів подання всіх версій видання. Інститут-видавець, як правовласник журналу, надає видавцю виключне майнове право на переклад журналу, його видання англійською та розповсюдження, у тому числі продаж, у всьому світі за передплатою чи в будь-який інший спосіб. Це призводить до того, що Національна академія наук України втрачає рейтинги: адже журнал, виданий, наприклад, компанією «Springer» чи іншим видавцем, підвищує його рейтинг, а не НАН України. Так, пошук за країною-видавцем на запит «Україна» показує в базі даних SCOPUS лише 4 журнали НАН України із понад 20 наявних там.

Отже, установами НАН України накопичено достатній досвід як створення окремих ресурсів, так і розвитку цілих проектів представлення власних видань в електронній формі. Результати моніторингу свідчать про позитивну динаміку представлення журналів НАН України в Інтернеті на сайтах різних видавців. Проте розміщена інформація досить різноманітна і немає єдиного, уніфікованого для всіх журналів НАН України способу представлення видання в електронному просторі.

Серед критеріїв оцінювання інформації інтернет-версії наукового періодичного видання можна виділити обов'язкові елементи, тобто такі, що обов'язково мають бути на сайті: візитка з інформацією про видання, установу-видавця, членів редакційної колегії, порядок подання матеріалів; входження до наукометричних і реферативних баз даних; зміст номерів; мета-дані та анотації до статей українською, російською й англійською мовами; назви рубрик видання; архів статей; засоби пошуку по сайту; зворотний зв'язок з читачами і користувачами; правила для авторів; умови передплати й одержання повнотекстових версій статей. Серед факультативних елементів, тобто таких, що розміщують за бажанням редакційної колегії, відповідно до видавничої політики або на прохання авторів публікацій: анотації до рубрик, фото членів редакційної колегії, зображення обкладинки, додаткова інформація про авторів з фото, оголошення, зміст наступних номерів, рекламна інформація, корисні посилання тощо.

Незважаючи на бурхливий розвиток електронної періодики, друковані видання, як і раніше, є актуальними і необхідними сучасному суспільству, однак віртуальний простір, окрім того, що він є невичерпним джерелом інформації, слугує ще й цілком прагматичним і комерційним цілям. Можна прогнозувати, що в результаті виграють ті джерела наукової інформації, які зможуть

якнайкраще скористатися всіма можливостями, що є сьогодні.

Журналам НАН України слід активніше провадити політику належного представлення видань НАН України в електронному просторі для прискорення процесу їх інтегрування в міжнародний науковий простір.

Стаття надійшла 17.10.2012 р.

Ю.В. Диденко, М.В. Язвинская

Издательский дом «Академперіодика»
Национальной академии наук Украины
Группа научно-методического обеспечения
издательской деятельности НАН Украины
ул. Терещенковская, 4, Киев, 01114, Украина

ДИНАМИКА ОТОБРАЖЕНИЯ УКРАИНСКОЙ АКАДЕМИЧЕСКОЙ ПЕРИОДИКИ В ЭЛЕКТРОННОМ ПРОСТРАНСТВЕ

В статье рассмотрены результаты мониторинга представления в электронном пространстве журналов НАН Украины в 2011–2012 гг. Проанализированы общедоступные ресурсы: сайты Президиума НАН Украины, Национальной библиотеки Украины имени В.И. Вернадского, научно-исследовательских институтов НАН Украины, собственные страницы журналов и сайты зарубежных издательств.

Ключевые слова: журналы НАН Украины, мониторинг, электронное пространство.

Y.V. Didenko, M.V. Yazvynska

The Publishing House «Akademperiodika»
of National Academy of Sciences of Ukraine
Group scientifically methodical providing of publishing
activity of NAS of Ukraine
4 Tereschenkivska St., Kyiv, 01114, Ukraine

THE DYNAMICS OF REFLECTION OF THE UKRAINIAN ACADEMIC PERIODICALS IN ELECTRONIC SPACE

In the article the results of monitoring of presentation in electronic space of journals of NAS of Ukraine in 2011–2012 are reflected and expounded. The popular resources: sites of Presidium of NAS of Ukraine, The Vernadsky National Library of Ukraine, research institutes of NAS of Ukraine, own pages of journals and sites of oversea publishing houses are analyzed.

Keywords: journals of NAS of Ukraine, monitoring, electronic space.